

Wojciech Misztal

Kwestia całościowego podejścia do człowieka

Colloquia Theologica Ottoniana nr 1, 121-134

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KWESTIA CAŁOŚCIOWEGO PODEJŚCIA DO CZŁOWIEKA

Wojciech Misztal*

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Wstęp

Osoba ludzka bywa rozumiana na różne sposoby. Może się wydawać, iż w tym przypadku mamy do czynienia z zagadnieniem np. czysto teoretycznym, pozbawionym praktycznego znaczenia. W konsekwencji podejmowanie wskazanej tematyki mogłoby zostać ocenione jako bezużyteczne lub wręcz szkodliwe, ponieważ odwracałoby uwagę od naprawdę istotnych kwestii i wiązałoby się z marnowaniem czasu, sił, środków ekonomicznych itd. Czy jednak faktycznie tak jest, biorąc pod uwagę np. komunikację międzyludzką i zdrowie człowieka? Może właśnie zarówno komunikacja międzyludzka, jak i troska o zdrowie ludzkie szczególnie domagają się pogłębionej refleksji nad tym, kim jest człowiek i wraz z tym całościowego podejścia do człowieka¹.

1. Pytanie nie tylko teoretyczne: kim jest istota ludzka?

Współcześnie znacząco często człowiek postrzegany jest „dualistycznie”, jako składający się z: (1) ciała (materia) oraz (2) „duszy” lub „sfery psychicznej”. Znane jest też rozumienie człowieka jako będącego zarazem „duchem”, „duszą”

* Ks. prof. dr hab. Wojciech Misztal – Wydział Nauk Społecznych Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Katedra Duchowości Mediów i Relacji Społecznych, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Adres: 31-002 Kraków, ul. Kanonicza 9; e-mail: wojciech.misztal@upjp2.edu.pl.

¹ Podejście to bywa też określane mianem holistycznego (od gr. *holos*, czyli „tworzący całość”, „cały”, „zupełnie cały”).

i ciałem”². Zastosowany cudzysłów wskazuje, że z doprecyzowaniem czy uzgodnieniem rozumienia tych pojęć i reprezentowanych przez nie rzeczywistości możemy mieć trudności, może tu dochodzić np. do sporów. Inną obecnie rozpowszechnioną w praktyce koncepcję interpretującą, kim jest człowiek, można określić mianem monistycznej. Chodzi o taką odpowiedź, według której człowiek to ciało (materia) i sfera psychiczna. Z tym, że ta ostatnia będzie rozumiana jako procesy chemiczne, elektromagnetyczne. Innymi słowy: człowiek to materia i energia, które są właściwie tożsame, bo przechodzą w siebie i tym samym wyczerpują rzeczywistość, w myśl zasady, której symbolem jest wzór $E = mc^2$.

Współcześnie mówi się również – przykładu dostarcza dyscyplina naukowa, którą jest teologia duchowości – o potrzebie, a wręcz konieczności całościowego (czyli: holistycznego) podejścia do człowieka. Z tym, że tutaj osoba ludzka jest rozumiana jako podmiot składający się z wymiaru duchowego i cielesnego lub, innymi słowy, z duszy nieśmiertelnej i z ciała. Współcześnie teologia duchowości jednoznacznie opowiada się za koniecznością uwzględnienia takiego podejścia całościowego³. Podkreśla także, iż poprawnie rozwijając się, życie duchowe wywiera pozytywny wpływ na cielesny i psychiczny wymiar człowieka. Analogiczne oddziaływanie dokonuje się też w odwrotnym kierunku. Trzeba tu mówić o owocnym podjęciu w pewnym sensie z różnych powodów zapomnianego czy zaniedbanego podejścia holistycznego. O tym ostatnim poświadcza m.in. chronologicznie najstarsza, gdy chodzi o formę definitywną, księga Nowego Testamentu, czyli Pierwszy List do Tesaloniczan św. Pawła. Już prawie na końcu tej księgi, po przesłaniu dotyczącym wiecznej pełni życia jako odnoszącej się do człowieka w całości jego bytowania, w tym jego relacji z bliźnimi, z bliskimi osobami (zob. 1 Tes 4,13–18; zob. też 1 Kor 15,3–29), apostoł pisze: „Sam Bóg pokoju niech was całkowicie uświęca, aby nienaruszony wasz duch (gr. *pneuma*), dusza (gr. *psychê*) i ciało (gr. *sôma*) bez zarzutu zachowały się na przyjście Pana naszego Jezusa Chrystusa” (1 Tes 5,23). Wielorakie uwarunkowania sprawiają, że współczesny, żyjący w kręgu szeroko rozumianej cywilizacji europejsko-północnoamerykańskiej, odbiorca tych słów może je interpretować jako wskazanie, iż człowiek składa się z trzech elementów, czy też wymiarów, i to znacznie różniących się od siebie. Podjęcie tego zagadnienia nie może jednak odwrócić uwagi

² Zob. G. Langemeyer, *Antropologia teologiczna* (Podręcznik Teologii Dogmatycznej, red. W. Beinert), tłum. J. Fenrychowa, Kraków 2000, traktat IV, s. 56–63.

³ Zob. J.W. Gogola, *Teologia komunii z Bogiem*, wyd. 2 poprawione, Kraków 2003, s. 73–85.

od zasadniczego punktu przesłania. Otóż Bóg, zbawiając – czyli udzielając pełni istnienia – dzieła w taki sposób, że jednoczy te części czy wymiary: doskonale, na zawsze, z pożytkiem dla każdego z nich. Zbawienie w swym ostatecznym wymiarze jawi się jako posiadające rysy uzdrowienia i przekroczenia nawet najlepszego stanu w doczesności, gdy chodzi o relacje między poszczególnymi częściami czy wymiarami istnienia, jakie dostrzegamy np. w świetle tego tekstu w człowieku, oraz gdy chodzi o relacje między człowiekiem a jego otoczeniem naturalnym i nadprzyrodzonym, rodzinnym i innym. Tak stwarzając, jak i zbawiając, udzielając pełni życia, Bóg podchodzi do osoby ludzkiej w integralności jej istnienia (zob. np. 1 Kor 15,35–46)⁴.

Przytoczony fragment Pierwszego Listu do Tesaloniczan warto przemyśleć w świetle następujących słów: „Musimy upewnić się, co św. Paweł rozumie przez *sôma* («ciało»), *sarx* («ciało»), *psychê* («dusza»), *pneuma* («duch»), *nous* («rozum») i *kardia* («serce»). Paweł nie opisuje bytu ludzkiego jako samego w sobie; raczej myśli o różnym stosunku ludzkości do Boga i o świecie, w którym on czy ona żyje. Tak więc określenia te nie oznaczają części poszczególnych ludzkich istot, ale raczej aspekty tej samej osoby jako widzianej z różnych perspektyw⁵. Otwarcie się na teksty biblijne pomaga uzmysłwić sobie, iż koniecznie należy uwzględnić następujący element, gdy chcemy zrozumieć, kim jest osoba ludzka: człowiek jako „ja”, jako podmiot posiadający swą tożsamość i odrębność względem innych bytów, zawsze żyje w relacji z innymi bytami. Biblia wskazuje tu na związki z: Bogiem, światem nadprzyrodzonym, światem doczesnym, w którym człowiek ma do czynienia z (1) innymi ludźmi, (2) ale nie tylko z nimi⁶. Zbawienie ratuje i rozwija te dane przez Stwórcę relacje⁷. *Creatio continua* i zbawienie jako uleczenie, ratunek i jako pełnia życia dotyczą całego człowieka. Bóg

⁴ Interpretację 1 Kor 15,35–46 zob. np. w W. Misztal, *Duchowość chrześcijan w świetle listów Pawłowych: związki z Bogiem*, Kraków 2010, s. 50.

⁵ J.A. Fitzmyer, *Pauline Theology*, w: R.E. Brown i in. (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, London 1992, s. 1406.

⁶ J.B. Green, *Death of Christ*, w: G.F. Hawthorne i in. (eds.), *Dictionary of Paul and His Letters*, Downers Grove–Leicester 1993, s. 201–209.

⁷ W *Laudato si'* papież Franciszek poświęcił cały rozdział duchowości ekologicznej. Zob. Franciszek, *Encyklika poświęcona trosce o wspólny dom „Laudato si'”*, 24.05.2015, http://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_pl.pdf, nr 202–245, s. 161–190 (18.06.2015). Zob. też R. Nęcek, *Od kapłaństwa do społeczeństwa. Wybrane kwestie z nauki społecznej papieża Franciszka*, Kraków 2014, s. 15 i n.; W. Misztal, *Duchowość chrześcijan w świetle listów Pawłowych...*, s. 59–61.

integruje „wszystkie rozproszone w czasie i przestrzeni sposoby istnienia ludzkiej rzeczywistości. Sprawia, że człowiek osiąga pełną tożsamość”⁸.

Obserwując współczesny stosunek do podejścia holistycznego, nasuwa się wniosek, iż teologia, w tym teologia duchowości, oraz duchowość (rozumiana jako *praxis*, jako życie duchowe będące zasadniczą częścią życia bytu ludzkiego) ponownie zwróciły na nie uwagę. Wydaje się, iż pod tym względem wręcz wyprzedziły inne dyscypliny naukowe i ich praktyczne zastosowanie⁹. Ciekawego przykładu podejścia całościowego do człowieka, i to w czasach, kiedy bardzo mocno zaznacza się (nie tylko w teologii katolickiej i protestanckiej, ale też w przypadku innych dyscyplin naukowych) rozróżnianie między duszą ludzką a ciałem ludzkim, dostarcza następująca wypowiedź św. Franciszka Salezego (1567–1622), czyli osoby, jak pokazuje nadany mu tytuł Doktora Kościoła, jak najbardziej wiarygodnej i będącej wielkim autorytetem teologicznym i duchowym: „O biedna duszo! Gdyby twe ciało mogło przemówić jak oślica Balaama, zawołałoby: Czemu mnie bijesz, nieszczęsna? Przecież to przeciwko tobie, o duszo moja, uzbraja Bóg swą zemstę. To ty jesteś zbrodniarką! Czemu mnie prowadzisz w złe towarzystwo? Czemu zmuszasz do nieczystości moje oczy, ręce i usta? Czemu mnie dręczysz zdrożnymi myślami? Wzbudжай myśli zacne, a ja nie będę mieć złych odruchów”¹⁰. Ważne z punktu widzenia omawianego tematu przesłanie przekazuje także encyklika *Deus caritas est* Benedykta XVI. Uproszczenia czy wręcz błędy dotyczące chrześcijaństwa oraz ich konsekwencje tłumaczą tutaj następujące słowa: „Człowiek staje się naprawdę sobą, kiedy ciało i dusza odnajdują się w wewnętrznej jedności, a wyzwanie erosu może być rzeczywiście przezwyciężone, kiedy ta jedność staje się faktem. Jeżeli człowiek dąży do tego, by być jedynie duchem, i chce odrzucić ciało jako dziedzictwo tylko zwierzęce, wówczas duch i ciało tracą swoją godność. I jeśli, z drugiej strony, odżegnuje się od ducha i wobec tego uważa materię, ciało, jako jedyną rzeczywistość, tak samo traci swoją wielkość. [...] Kocha jednak nie sama dusza, ani nie samo ciało: kocha, człowiek, osoba, która kocha jako stworzenie jednostkowe, złożone z ciała

⁸ G. Langemeyer, *Antropologia teologiczna*, s. 28–29.

⁹ Na przykład przed prawie 25 laty T. Goffi pisał: „Rzeczywistość psychologiczna i rzeczywistość łaski nie plasują się na tym samym poziomie. A jednak rozróżnienie między tymi dwoma porządkami nie oznacza braku związków między nimi” (*Uomo*, w: E. Ancilli i in. [eds.], *Dizionario enciclopedico di spiritualità*, t. III, Roma 1992, s. 2597).

¹⁰ Św. Franciszek Salezy, *Wybór pism*, wyboru dokonał, z jęz. francuskiego tłum. i wstępem poprzedził J. Rybałt, Warszawa 1956, s. 66.

i duszy. Jedynie wówczas, kiedy obydwa wymiary stapiają się naprawdę w jedną całość, człowiek staje się w pełni sobą”¹¹.

2. Komunikacja i wymóg całościowego podejścia do człowieka

Co dzieje się z komunikacją, której protagonistą jest osoba ludzka, gdyby nie uczestniczył w niej człowiek w integralności swego istnienia? Przytoczone słowa papieża Benedykta XVI wskazują, iż jest to ważne pytanie. Na przykład ciało okazuje się istotnym elementem, uczestnikiem komunikacji międzyludzkiej czy szerzej komunikacji człowieka z innymi bytami oraz z sobą samym. Wystarczy na potwierdzenie wskazać takie przypadki, jak ograniczenie komunikacji w wyniku utraty wzroku czy utraty słuchu lub poważnego ograniczenia działania w tych zakresach. Interesująco przedstawia się kazus liturgii, gdzie w rozumieniu chrześcijańskim komunikacja z Bogiem i ze wspólnotą kościelną, ze światem nadprzyrodzonym i światem doczesnym, wymaga zaangażowania się całego człowieka, zaangażowania duchowego i materialnego (a więc nie tylko cielesnego: np., by ochrzcić, potrzeba wody; do sprawowania Eucharystii potrzebny jest chleb i wino). To zaangażowanie jest rozumiane jako pochodzące od Boga, chciane przez Niego, otoczone Jego opieką. To Bóg też nadaje mu tak dużą wartość¹².

Jak stwierdza papież Benedykt XVI, także w przypadku współczesnego świata i kształtujących go nowoczesnych technologii oraz komunikowania się za ich pomocą mamy do czynienia z realizacją Bożego zamysłu¹³. Przy czym istotnym wyzwaniem, gdy chodzi o całościowe podejście do człowieka, są problemy związane z relacjami danej osoby ze swym otoczeniem. W przypadku tego właśnie elementu tożsamości ludzkiej, jakim są relacje z innymi bytami, to związki takie można dzięki nowym technologiom rozwijać na sposoby wcześniej niemożliwe. Jednak zarazem może dochodzić do szkodliwego, groźnego dla ludzi wyobcowa-

¹¹ Benedykt XVI, *Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus caritas est”*, 25.12.2005, nr 5, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html (28.01.2006).

¹² Zob. Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska o Eucharystii, źródle i szczyt życia i misji Kościoła „Sacramentum caritatis”*, 22.02.2007, nr 3 i 12, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20070222_sacramentum-caritatis.html (16.03.2007).

¹³ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di amicizia*, 24.01.2009, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html (1.03.2015).

nia, np. kiedy świat staje się światem trzech *I*: *iPhone*, *iPad*, *I* (czyli po angielsku „ja”). Widać to doskonale na przykładzie ludzi młodych, np. uczniów szkół średnich¹⁴. W szkole przerwa była czasem dynamicznych kontaktów w grupie: rozmów, zabaw itd. Obecnie coraz bardziej jest okresem wyizolowanych, pochylonych nad komórkami osób, które mentalnie opuszczają swe naturalne otoczenie na rzecz świata cyfrowego: a przecież związki z innymi bytami składają się, jak to zostało wcześniej wskazane, na tożsamość osoby ludzkiej. Rozwój możliwości komunikowania się może więc poważnie zagrozić człowiekowi, prowadząc do wyobcowania względem innych i do zubożenia wewnętrznego, do dekompozycji wewnętrznej. Wyzwanie to Kościół podejmuje m.in. w związku ze Światowymi Dniami Środków Społecznego Przekazu. „Byłoby rzeczą smutną, gdyby nasze pragnienie podtrzymywania i rozwijania przyjaźni on-line realizowało się kosztem czasu dla rodziny, sąsiadów i tych wszystkich, których spotykamy na co dzień – w miejscu pracy, w szkole czy w wolnym czasie, kiedy bowiem pragnienie wirtualnej łączności staje się obsesją, człowiek zaczyna się izolować, zrywając realne więzi społeczne. prowadzi to także do zakłócenia sposobu wypoczynku, ciszy i refleksji, które są niezbędne dla zdrowego rozwoju człowieka”¹⁵.

Współczesny przebieg komunikacji międzyludzkiej pokazuje, że służy ona, a przynajmniej takie są możliwości, zaspokajaniu wielu potrzeb człowieka, jeśli można tak powiedzieć, właśnie całościowo (a przynajmniej taka tendencja daje się zauważyć). Mamy zaspokajanie potrzeb dotyczących np. produktów spożywczych, ubrania, mieszkania, sfery intelektualnej, estetycznych, duchowych, religijnych. Co ważne: dokonuje się to niejako spontanicznie, w naturalny sposób, odpowiadając naturze bytu ludzkiego, jej poszczególnym wymiarom, wymykając się nieuprawnionej kontroli¹⁶. Przykładu dostarcza tu cyberprzestrzeń internetowa. To, co w niej i w związku z nią współcześnie obserwuje się pod tym względem, stanowi m.in. swego rodzaju nowoczesne, technologiczne potwierdzenie mającego za sobą znaczną historię stanowiska Kościoła jako świadomego, iż na jego misję składa się głoszenie i potwierdzanie przez działania, że prawdziwy

¹⁴ Zob. J.M. Donohue, *Eight Principles of Resurrectionist Spiritualities Applied to Undergraduate Teaching*, w: W. Mleczek (red.), *Zmartwychwstańcy: ku duchowemu odrodzeniu społeczeństwa. Resurrectionists: Towards the Spiritual Rebirth of Society*, Kraków 2015, s. 121–123.

¹⁵ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

¹⁶ K. Gurba następująco charakteryzuje jeden z wymiarów tej sytuacji: „Niewątpliwie przewaga domorosłego dziennikarstwa w sieci polega na otrzymywaniu natychmiastowego i szczerzego odzewu” (*Hyde Park czy przedsiónek dziennikarstwa*, w: I. Hofman [red.], *Studia nad dziennikarstwem*, Lublin 2011, s. 105).

rozwój człowieka i narodów ma miejsce wtedy, gdy wartości duchowe są stawiane na należnym im wysokim miejscu¹⁷. Na przykład wyszukiwarka Google dla zapytania „duchowość” podała ok. 1 860 000¹⁸ adresów, dla „duchowość chrześcijańska” ok. 410 000¹⁹, „wartości duchowe” ok. 825 000²⁰, „spirituality” 125 000 000²¹, „Christian spirituality” 72 700 000²², „spiritual values” 12 400 000²³; dla zapytania „duchowość chrześcijańska forum” ok. 225 000²⁴ adresów, a dla „Christian spirituality forums” ok. 5 480 000²⁵.

3. Troska o zdrowie i wymóg całościowego podejścia do człowieka

W 2009 roku Benedykt XVI ogłosił encyklikę znaną jako *Caritas in veritate*. Jak wskazuje jej pełny tytuł, skierowana jest ona nie tylko do należących do Kościoła katolickiego duchownych i świeckich, ale do wszystkich ludzi dobrej woli. Można powiedzieć, iż definiując adresatów, papież podchodzi do ludzkości całościowo. Ten sam tytuł informuje, iż Benedykt XVI pisze o człowieku, ujmując go holistycznie. Autora encykliki zajmuje przecież integralny rozwój osoby ludzkiej²⁶. W dokumencie tym zostało podjęte m.in. ważne zagadnienie troski o zdrowie człowieka w kontekście niebywałego rozwoju m.in. gospodarczego,

¹⁷ Paweł VI, *Messaggio per la VII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Le comunicazioni sociali e l’affermazione e promozione dei valori spirituali”*, 1.05.1973, http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19730501_vii-com-day.html (19.06.2015).

¹⁸ Za: <https://www.google.pl/#q=duchowo%C5%9B%C4%87> (5.01.2015); zob. też J. Mariański, *Sekularyzacja, desekularyzacja, nowa duchowość. Studium socjologiczne*, Kraków 2013, s. 148 i n.

¹⁹ Za: <https://www.google.pl/q=duchowo%C5%9B%C4%87+chrze%C5%9Bcija%C5%84ska&revid=2090413969> (5.01.2015).

²⁰ Za: <https://www.google.pl/#q=warto%C5%9Bci+duchowe> (5.01.2015).

²¹ Za: <https://www.google.pl/#q=spirituality> (5.01.2015).

²² Za: <https://www.google.pl/#q=christian+spirituality> (5.01.2015).

²³ Za: <https://www.google.pl/#q=spiritual+values> (5.01.2015).

²⁴ Za: <https://www.google.pl/q=duchowo%C5%9B%C4%87+chrze%C5%9Bcija%C5%84ska++forum> (5.01.2015).

²⁵ Za: <https://www.google.pl/#q=christian+spirituality+forums> (5.01.2015).

²⁶ Benedykt XVI, *Encyklika do biskupów prezbiterów i diakonów do osób konsekrowanych, do wiernych świeckich i wszystkich ludzi dobrej woli o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie „Caritas in veritate”*, 29.06.2009, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (5.01.2015). Jak wolno się domyślać, to ze względów praktycznych, np., by opis bibliograficzny nie był zbyt długi, opisując np. encykliki papieskie, często skraca się tytuł, opuszczając informacje o adresatach (taka metodologia została zastosowana także w niniejszym opracowaniu w przypadku innych opisów bibliograficznych). Może to jednak wpłynąć ujemnie na rozumienie danego dokumentu.

technologicznego i medycznego. Także w tym przypadku, by uniknąć nieporozumień itd., najlepiej będzie przytoczyć słowa Benedykta XVI: „Jednym z aspektów współczesnego ducha technicystycznego jest skłonność do rozpatrywania problemów i napięć związanych z życiem wewnętrznym jedynie z punktu widzenia psychologicznego, aż po redukcjonizm neurologiczny. W ten sposób wnętrze człowieka zostaje pozbawione znaczenia i stopniowo zatracą się świadomość ontologicznej wartości duszy ludzkiej z jej głębinami, w które święci potrafili wnikać. Problem rozwoju jest ściśle związany również z naszym pojmowaniem duszy ludzkiej, ponieważ nasze «ja» jest często sprowadzane do psychiki, a zdrowie duszy mylone jest z dobrym samopoczuciem emocjonalnym. U podłoża tych redukcji leży wielkie niezrozumienie życia duchowego, a prowadzą one do niedostrzegania, że rozwój człowieka i narodów zależy również od rozwiązania problemów o charakterze duchowym. Oprócz wzrostu materialnego rozwój musi obejmować również wzrost duchowy, ponieważ osoba ludzka stanowi «jedność cielesną i duchową» [...], zrodzoną ze stwórczej miłości Boga i przeznaczoną do życia wiecznego. Człowiek rozwija się, gdy wzrasta duchowo, gdy jego dusza poznaje samą siebie oraz prawdę, której zarodek Bóg w niej umieścił, gdy prowadzi dialog z samym sobą oraz ze swym Stwórcą. Pozostając z dala od Boga, człowiek jest niespokojny i chory»²⁷. Zaraz potem papież dodaje: „Wyobcowanie społeczne i psychologiczne oraz tak liczne nerwice występujące w bogatych społeczeństwach mają również przyczyny natury duchowej. Społeczeństwo dobrobytu, rozwinięte materialnie, ale przytłaczające dla duszy, nie jest ze swej natury ukierunkowane na autentyczny rozwój. Nowe formy zniewolenia przez narkotyki i rozpacz, w jaką popada tak wiele osób, znajdują wyjaśnienie nie tylko socjologiczne i psychologiczne, ale zasadniczo duchowe. Pustka, w jakiej dusza czuje się pozostawiona, mimo licznych terapii dla ciała i dla psychiki, przynosi cierpienie. Nie ma pełnego rozwoju i powszechnego dobra wspólnego bez dobra duchowego i moralnego osób, pojmowanych w ich pełni duszy i ciała»²⁸. Sformułowaną w przytoczonym tekście diagnozę i wskazanie na środek zaradczy znamionuje podejście całościowe do człowieka, do jego jedności cielesno-psycho-duchowej oraz relacji, jakie z jego bytowaniem są związane. W tym samym kierunku prowadzi Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia, wskazując, jak przezwyciężyć jedno z najtragiczniejszych wyzwań trapiących społeczeństwa technologicznie wysokorozwinięte: „Jasne przekonanie o nieśmiertelności duszy,

²⁷ Benedykt XVI, *Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie...*, nr 76.

²⁸ Tamże.

o przyszłym zmartwychwstaniu ciała i o wiecznej odpowiedzialności za własne czyny jest najpewniejszą metodą, aby zapobiegać straszemu złu narkotyków, aby troszczyć się o ich biedne ofiary i je rehabilitować²⁹.

Holistyczne podejście do człowieka w związku z troską o jego zdrowie od zawsze charakteryzuje chrześcijaństwo. Wśród wielu danych na ten temat merytorycznie pierwsze miejsce przypada tym biblijnym, relacjonującym postępowanie Chrystusa. W rozumieniu chrześcijańskim w ten sposób Bóg jednoznacznie i z autorytetem pokazuje swe stanowisko i realizuje swój zamysł (np. 2 Kor 1,20). Zarazem mamy do czynienia z zasadniczym dla chrześcijan, od wieków skutecznie inspirującym, wzorem do naśladowania (np. 1 Tes 1,6)³⁰. Ewangelia św. Mateusza relacjonuje uzdrowienie człowieka sparaliżowanego (Mt 9,1–8). Skuteczna interwencja ze strony Chrystusa dotyczy więc sytuacji bardzo trudnej: medycznie, psychologicznie, społecznie i w wymiarze życia osoby w ten sposób doświadczonej. Ingerencja ze strony Chrystusa odnosi się tak do ciała, jak i do ducha, także w następującym znaczeniu: uzdrowieniu towarzyszy odpuszczenie grzechów, którego Chrystus udziela uzdrowionemu, a zarzut bluźnierstwa stawiany Chrystusowi ustępuje miejsca zwróceniu się do Boga, bojaźni jako czci dla Niego i wielbieniu Go. Uzdrawienie cielesne dowodzi, że Chrystus uzdrawia w porządku duchowym. Jednocześnie ten dowód pokazuje, iż działanie Boże i jego skutki posiadają charakter całościowy. Uzdrawienie po osiągnięciu celu nie zostaje cofnięte, ale stanowi nadal integralną część życiodajnego procesu, gdzie zwycięża miłość, łaska i zbawienie. Analogiczne przesłanie przekazuje Ewangelia św. Jana, relacjonując wskrzeszenie Łazarza przez Chrystusa (J 11,1–44): także tutaj mamy do czynienia z podejściem i działaniem holistycznym. Chrystus na początku stwierdza: „Choroba ta nie zmierza ku śmierci, ale ku chwale Bożej, aby dzięki niej Syn Boży został otoczony chwałą” (J 11,4). Wolno już na tej podstawie przypuszczać, iż całe wydarzenie posiadać będzie znaczenie religijne. Tak rzeczywiście jest: objawienie Bożej chwały przez uzdrowienie-wskrzeszenie prowadzi do wiary, łączy z Bogiem. Zarazem Łazarz zostaje wskrzeszony: przez swą dynamikę tekst upoważnia, by rozumieć, że oddany zostaje swym bliskim jako osoba zdrowa (przed śmiercią i wskrzeszeniem Łazarz chorował). Jeśli tak, to podejście i działanie całościowe w świetle tego tekstu przedstawia

²⁹ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia, *Kościół, narkotyki i narkomania*, Poznań 2006, s. 37.

³⁰ Zob. W. Misztal, *Modlitwa uzdrowionego*, w: S. Koperek CR (red.), *Ante Deum stantes*, Kraków 2002, s. 437–453.

się następująco. Zostaje uleczone, wskrzeszone ciało. Odbyło się przywrócenie, naprawienie relacji człowieka z jego otoczeniem, z ludźmi, z Bogiem. Zmiany pozytywne dotyczą ludzkiego istnienia w jego integralności.

Być może jednym z ważniejszych wyzwania także w przypadku współczesnej medycyny jest jak najpełniejsze skorzystanie z atutów, jakie daje podejście całościowe, konieczne uwzględnienie go. Podobnie jak w wypadku innych wymiarów ludzkiego życia, np. komunikacji, może być to trudne, m.in. ze względu na nieodzowność specjalizowania się w określonej dziedzinie. Niejedna rzecz wynika tu także z historii, z obecnej sytuacji, np. postrzegania roli religii, i być może szczególnie chrześcijaństwa. Oceniając naszą współczesność, kard. J. Ratzinger diagnozuje: „Właściwym problemem, przed którym dziś stoimy, jest zaślepienie [ludzkiego] umysłu wobec całego niematerialnego wymiaru rzeczywistości”³¹. Czy swoistym symptomem, symbolem braku podejścia całościowego w przypadku troski o zdrowie, nie jest np. przyjęcie wymienionych poniżej rozwiązań? Od kilku lat – czy po przeprowadzeniu należytnej dyskusji społecznej, konsultacji? czy wystarczająco informując społeczeństwo o wprowadzanej zmianie? – w Polsce np. pojazdy służby zdrowia nie są już oznakowane krzyżem, zastąpiła go laska Eskulapa (lub Asklepiosa)³². Innego przykładu dostarcza kwestia udziału duchownych w profesjonalnych, oficjalnych zespołach pomagających chorym, ofiarom wypadków i katastrof oraz bliskim takich ofiar. Obserwacja pracy kapelanów szpitalnych np. w Polsce wydaje się wskazywać, iż wiele pozostaje w przypadku takiej współpracy do zrobienia: jednak kapelani przynajmniej są obecni i działają. Jeszcze bardziej ewidentny jest przypadek ekip udających się na miejsca katastrof lub będących do dyspozycji bliskich ofiar katastrof. Już wstępna analiza informacji dostarczanych przez media wskazuje, iż takie zespoły to – jeśli nie wyłącznie, to przede wszystkim – personel medyczny i/lub psychologowie. Brakuje lub bardzo rzadko mamy informacje, aby mieli tam być, by pomagać, także duchowni. Na przykład w związku z katastrofą lotniczą w Smoleńsku 10 kwietnia 2010 roku w serwisie internetowym www.premier.gov.pl umieszczono następujące informacje. „W Rządowym Centrum Bezpieczeństwa dyżuruje kilku psychologów, którzy udzielają pomocy rodzinom oraz bliskim ofiar katastrofy

³¹ J. Ratzinger, *Znaczenie wartości religijnych i etycznych w społeczeństwie pluralistycznym*, w: L. Balter i in. (red.), *Naród, wolność, liberalizm*, Poznań 1994, s. 195.

³² Zob. np. Dz.Urz. MSW, 26.06.2007, Zarządzenie nr 43 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 24.05.2007 roku w sprawie znaku zakładów opieki zdrowotnej tworzonych przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz.Urz. MSW z dnia 28.06.2007).

lotniczej w Smoleńsku³³. „Oprócz tego pomocą psychologiczną zostaną objęte osoby powracające z uroczystości w Katyniu. Do pociągu w Terespolu wsiądzie grupa psychologów, która będzie udzielać wsparcia³⁴. W związku z zamachem terrorystycznym w Tunezji 18 marca 2015 roku można znaleźć m.in. następującą informację: „Premier Kopacz zapowiedziała, że polski samolot specjalny, m.in. z ekipą psychologów i lekarzy, którzy mają nieść pomoc poszkodowanym Polakom, wyląduje w Tunisie w czwartek rano³⁵. Praktyka polska nie stanowi tu wyjątku: „Do maleńkiej wioski zatopionej wśród szczytów i dolin Alp Prowansalskich, do Seyne-les-Alpes przybywają rodziny hiszpańskich i niemieckich ofiar. Czekają na nich lekarze, psycholodzy i tłumacze³⁶.

Obserwacja udostępnianych w mediach informacji prowadzi do wniosku, że wciąż zbyt mało jest działań podchodzących do człowieka całościowo, że należy bardziej je wspierać. Oto przynajmniej dwa przykłady realizacji podejścia holistycznego. „[...] rocznie ginie na polskich drogach tyłu ludzi, ilu liczy małe miasteczko – tylko w ubiegłym roku prawie 6 tys. [...] Śmierć dziecka, rodzica, żony czy męża wywołuje traumę, z którą trudno żyć. [...] To właśnie dla nich chcemy stworzyć miejsce, w którym będą mogli przeżyć swoją żalobę, a gdy przyjdzie czas rozpocząć życie na nowo, damy im taką szansę – mówi ks. Zbigniew Szostak, kustosz Sanktuarium bł. Karoliny Kózkówny w Zabawie. [...] W inicjatywę zaangażowani są m.in. Kościół, Komenda Główna Policji i psychologowie. W Zabawie powstanie ośrodek, w którym będzie można skorzystać z pomocy psychologów, psychoterapeutów i duchownych³⁷. Oto drugi przykład: „Filozofia współczesnego ruchu opieki hospicyjnej uzupełniana najnowszymi osiągnięciami medycyny paliatywnej dały impuls do humanizacji medycyny. Człowiek chory nieuleczalnie znalazł się w centrum uwagi lekarzy, pielęgniarek oraz pozostałych członków całego zespołu specjalistycznego psychologów, duchownych. [...] Opieka hospicyjna jest również wsparciem merytorycznym, psychicznym

³³ Za: <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/pomoc-psychologiczna-dla-bli-skich-ofiar-katastrofy-samolotu-tu-154m.html> (7.07.2015).

³⁴ Tamże.

³⁵ TVP.info, Informacja z 18.03.2015, <http://www.tvp.info/19305874/krwawy-zamach-w-tunezji-wsrod-ofiar-polacy-do-tunisu-leci-specjalny-zespol-lekarzy-i-psychologow> (8.07.2015).

³⁶ [b.a.], *Katastrofa samolotu we francuskich Alpach. Czarna skrzynka jest uszkodzona*, PolskieRadio.pl, 25.03.2015, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1406918,Katastrofa-samolotu-we-francuskich-Alpach-Czarna-skrzynka-jest-uszkodzona> (8.07.2015).

³⁷ M. Skowrońska, *Z pomocą rodzinom ofiar wypadków*, Wyborcza.pl Kraków, 6.11.2008, http://krakow.gazeta.pl/krakow/1,35798,5893420,Z_pomoca_rodzinom_ofiar_wypadkow.html?skad=rss (7.07.2015).

i duchowym rodziny, przyjaciół, bliskich, wszystkich tych, którzy decydują się na sprawowanie opieki domowej nad swoim najbliższym, którzy podejmują niemały wysiłek towarzyszenia mu aż do kresu jego życia”³⁸.

*

Kwestia całościowego podejścia do osoby ludzkiej jest obszerna i ważna. Posiada niebagatelne znaczenie praktyczne. Stąd potrzebne są tutaj dalsze, solidne badania naukowe oraz udostępnianie ich wyników, przekonywanie do nich. W świetle wskazanych danych podejście holistyczne do człowieka przedstawia się jako warunek dobrej komunikacji międzyludzkiej oraz skuteczności działań na rzecz zdrowia człowieka: także w nowoczesnym świecie wysoko rozwiniętych technologii i pogłębionych specjalizacji. Dorobek, jaki chrześcijaństwo nieustannie udostępnia poszczególnym osobom, jak i społeczności ludzkiej, jawi się tu jako cenna pomoc.

Bibliografia

- Benedykt XVI, *Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie „Caritas in veritate”*, 29.06.2009, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (9.07.2009).
- Benedykt XVI, *Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus caritas est”*, 25.12.2005, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html (28.01.2006).
- Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di amicizia*, 24.01.2009, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html (1.03.2015).
- Benedykt, *Posynodalna adhortacja apostołska o Eucharystii, źródle i szczyt życia i misji Kościoła „Sacramentum caritatis”*, 22.02.2007, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20070222_sacramentum-caritatis.html (16.03.2007).
- Donohue J.M., *Eight Principles of Resurrectionist Spirituality Applied to Undergraduate Teaching*, w: W. Mleczko (red.), *Zmartwychwstańcy: ku duchowemu odrodzeniu*

³⁸ [b.a.], *Hospicjum Sosnowieckie św. Tomasza Ap. Historia*, 15.04.2014, <http://www.hospicjum.sosnowiec.pl/index.php/o-nas/historia> (8.07.2015).

- społeczeństwa. Resurrectionists: Towards the Spiritual Rebirth of Society*, Kraków 2015, s. 105–126.
- Fitzmyer J.A., *Pauline Theology*, w: R.E. Brown i in. (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, London 1992, s. 1382–1416.
- Franciszek, *Encyklika poświęcona trosce o wspólny dom „Laudato si”*, 24.05.2015, http://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_pl.pdf (18.06.2015).
- Franciszek Salezy, *Wybór pism*, wyboru dokonał, z jęz. francuskiego tłum. i wstępem poprzedził J. Rybałt, Warszawa 1956.
- Goffi T., *Uomo*, w: E. Ancilli i in. (ed.), *Dizionario enciclopedico di spiritualità*, Roma 1992, t. III, s. 2594–2601.
- Gogola J.W., *Teologia komunii z Bogiem*, wyd. 2 poprawione, Kraków 2003.
- Green J.B., *Death of Christ*, w: G.F. Hawthorne i in. (eds.), *Dictionary of Paul and His Letters*, Downers Grove–Leicester 1993, s. 201–209.
- Gurba K., *Hyde Park czy przedsiönek dziennikarstwa*, w: I. Hofman (red.), *Studia nad dziennikarstwem*, Lublin 2011, s. 95–106.
- Langemeyer G., *Antropologia teologiczna* (Podręcznik Teologii Dogmatycznej, red. W. Beinert), tłum. J. Fenrychowa, Kraków 2000, traktat IV.
- Mariański J., *Sekularyzacja, desekularyzacja, nowa duchowość. Studium socjologiczne*, Kraków 201.
- Misztal W., *Duchowość chrześcijan w świetle listów Pawłowych: związki z Bogiem*, Kraków 2010.
- Misztal W., *Modlitwa uzdrowionego*, w: S. Koperek (red.), *Ante Deum stantes*, Kraków 2002, s. 437–453.
- Nęcek R., *Od kapłaństwa do społeczeństwa. Wybrane kwestie z nauki społecznej papieża Franciszka*, Kraków 2014.
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia, *Kościół, narkotyki i narkomania*, Poznań 2006, s. 37.
- Paweł VI, *Messaggio per la VII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Le comunicazioni sociali e l'affermazione e promozione dei valori spirituali*, 1.05.1973, http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19730501_vii-com-day.html (19.06.2015).
- Ratzinger J., *Znaczenie wartości religijnych i etycznych w społeczeństwie pluralistycznym*, w: L. Balter i in. (red.), *Naród, wolność, liberalizm*, Poznań 1994, s. 183–197.

KWESTIA CAŁOŚCIOWEGO PODEJŚCIA DO CZŁOWIEKA

Streszczenie

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na kwestię całościowego (holistycznego) podejścia do osoby ludzkiej. Z szerokiego spektrum właściwego dla tej problematyki uwzględniono następujące trzy obszary życia: (1) duchowość, (2) komunikację społeczną, (3) troskę o zdrowie. Odwołano się do uznawanych, ze względu na oddziaływanie, za szczególnie istotne dla wskazanej tematyki danych, w tym do Biblii, nauczania Kościoła katolickiego, informacji medialnych jako związanych z podejściem do człowieka informacji powiązanych z szeroko rozumianą troską o zdrowie i z podejściem do osoby ludzkiej. Dane te zostały podzielone i przedstawione z uwzględnieniem obszaru duchowości, komunikacji międzyosobowej i troski o zdrowie. Wskazano na potrzebę coraz pełniejszego uwzględniania holistycznego podejścia do osoby ludzkiej jako warunku dobrej komunikacji i skutecznej troski o zdrowie.

Słowa kluczowe: antropologia, człowiek, duchowość, media, medycyna

THE QUESTION OF A HOLISTIC APPROACH TO HUMAN PERSON

Summary

The purpose of this article is to draw attention to the question of a holistic approach to the human person. From the wide range proper to this issue there are presented the following three fundamental areas of human life: 1) spirituality, 2) communication, 3) care relative to health. The article is based on the sources recognized as particularly important-influential for the specified themes such: the Bible, the teaching of the Catholic Church, the information about the media's reports related to human being, the information related to the concern for the health and the approach to the human person. These data were divided and presented with regard to the area of the spirituality, the interpersonal communication and the area related to the concern for health. It is necessary to take ever more fully into account a holistic approach to the human person as the condition of good communication and effective care of health.

Keywords: anthropology, human person, media, medicine, spirituality